

PORTRÉT

MARTIN BUBER – NÁŠ SOUČASNÍK

Martin Buber je jedna z nejkrásnějších postav 20. století. Vyšel z prostředí východohaličských židů. Narodil se 8. února 1878 ve Vídni; dětství a školní léta strávil ve Lvově, kde vyšly i jeho první mladistvé práce. Byly psány polsky a vyšly v jednom z místních polských časopisů. Pak nastala mladému Buberovi „vandrovní léta“, spojená s živou činností vědeckou, publicistickou a společenskou. Tuto činnost podporovala solidní studia na univerzitách ve Vídni, Lipsku, Curychu a Berlíně. Studuje filozofii, dějiny umění a religionistiku. Současně se u něho probouzí živý zájem o postupující národní uvědomění evropských židů.

Hluboce zaujat judaismem, zakládá a rediguje řadu časopisů věnovaných této problematice. Ve své činnosti Buber zůstává pod mocným vlivem bible. Fascinován nezvyklou řečí jejích textů, pouští se do mnohaletých studií o nich a znovu je překládá z hebrejštiny do němčiny. V Buberových interpretacích bible má též počátek jeho filozofický systém.

Z časopisů, jež tehdy Martin Buber vydával, si zaslouží naši zvláštní pozornost časopis „Die Kreatur“. Bylo to první mezikonfesionální židovsko–křesťanské periodikum v dějinách. Časopis byl vydáván za čilé spolupráce katolických i protestantských kruhů, a tak se stal předchůdcem široce koncipovaného ekumenismu.

Mnoho let svého života strávil Buber v Německu, kde přednášel judaismus a etiku na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem (1924–1933). Rok před převzetím univerzitní katedry uveřejnil jeden ze svých základních filozofických traktátů: „Ich und Du“ (Já a Ty, Praha 1969 – p. red.)

Filozofické názory Martina Bubera bývají často charakterizovány jako *filozofie dialogu*. „Já a Ty“ představuje jednu z verzí personalistické koncepce člověka. Buber se zamýšlí nad skrytým smyslem existence člověka. Odpověď nachází ve vlastním výkladu Písma svatého. Ústřední otázkou Buberovy personalistické filozofie je rozdělení všech vztahů na dialogické a monologické. V dialogu se setkávají dvě autonomní bytosti. Zde docházíme ke vztahu partnerství mezi účastníky dialogu. V tomto vztahu navazuje osobní Já dialog s osobně chápaným Ty. Dialog mezi partnery zakládá vnitřní svobodu každého z nich i odpovědnost za vlastní postup. Díky dialogu se rodí tvůrčí pouto mezi jeho účastníky, jež je duchovně obohacuje. Plodem osobního vztahu v partnerském dialogu je láska.

Na vyšší úrovni může vstoupit do dialogu člověk a osobně chápaný Bůh. Takovýto dialog, je-li autentický a ryzí, se pro člověka stává cestou ke spáse. Jestliže však chápeme osobní bytí předmětně, jak to bývá v monologu, dochází nutně k mrzačení a ke křivdám. Takový monolog je už z povahy věci otřeseným a pokřiveným vztahem.

Koncepci dialogu mezi dvěma osobními bytostmi vyvodil Buber z učení *chasídismu*. Chasídští mystikové kladli ve svých naukách obzvláštní důraz na osobní charakter vztahu mezi člověkem a Bohem a podtrhovali rovnost všech lidí vůči Tvůrci. Podle chasídských představ není hodnota prostého, nevědomého člověka nižší než

hodnota člověka mocného a osvíceného. O hodnotě rozhoduje čistota srdce, oddanost v modlitbě a věrnost Božím přikázáním. Chasidské hnutí, vzniklé v 17. století na pozadí pronásledování během kozáckých válek, zahrnovalo masy židovské chudiny, žijící ve východní oblasti bývalého polského státu. Jako reakce proti ortodoxnímu judaismu obnovilo chasidství duchovní život židovských mas a umožnilo jim vymanit se z vlivů oligarchie náboženských obcí. Chasídi učili, že v boji se zlem je třeba zaujmout otevřený a činný postoj. Velký význam se připisuje takovým rysům charakteru jako je radostná povaha a pohoda ducha, za nejvyšší ctnost se považuje láska. Důležitou úlohu v náboženském kultu měly sborové zpěvy a tance. Vytvořily se originální chasidské zvyklosti a charakteristický folklór. Morální průpovědky i barvitě chasidské legendy, přecházející z generace na generaci, jak je poprvé sebral a do němčiny přeložil Martin Buber, se staly ve světové literatuře zjevením.

Martin Buber nejednou vyjádřil přesvědčení, že pravým způsobem poznání Boha může být jen víra. Tvrdil, že filozofii a teologii není třeba podávat vědecky, protože pak zavádějí poznání vědce do slepé uličky.

Víru chápe Buber jako dialog mezi člověkem a Bohem, který se zjevuje ve světě. Buber se domníval, že svědectví, vycházející z dialogu člověka a Boha, jsou jistější než názory naukové povahy. Náboženství bylo pro něho ne tak dogmatem, jako spíše osobní zkušeností. Toto přesvědčení umožnilo Buberovi překročit bariéru ortodoxního judaismu. Tím, že kladl důraz na význam dialogu, se Buber stal novým stavitelem mostů mezi judaismem a křesťanstvím. Jeho koncepce dialogu: „já, člověk – Ty, Bože“, ve značné míře ovlivnila i vývoj současného křesťanského, myšlení.

Starozákonní příběhy vyvoleného lidu jsou pro Bubera příkladem dialogického vztahu. Tento vztah probíhal na úrovni celého národa a zahrnoval celé židovstvo. Bible je podle Bubera záznamem zkušeností, jež vyvolený lid zakoušel v průběhu těchto událostí. Cesty osudu Izraele, zachycené na stránkách Starého zákona, byly školou naslouchání a přizpůsobování příkazům Tvůrce, jeho nařízení a zákazů. Tragické zkušenosti miliónů Židů za poslední války měly ve spisech Martina Bubera bolestný ohlas. Pod vlivem zážitků s tím spojených se znovu vrací k problematice vztahu člověka k člověku v práci „Zwischen Mann und Mann“, vydané r. 1946. K témuž tématu se vrací v knize „Das Problem des Menschen“ (Heidelberg 1954). V této poslední práci podává analytický přehled filozofických koncepcí o místě člověka ve společnosti, počínaje Aristotelem. Podle Bubera je možné všechny tyto koncepce zhruba rozdělit na individualistické a kolektivistické. Buber tvrdí, že individualistické a kolektivistické postoje pozorujeme i mezi zvířaty. Např. gorila je individualistka, kdežto termity žijí v kolektivu. Jinak tomu může být pouze v lidské společnosti. Pouze u člověka můžeme totiž mluvit o existenci osoby, stejně jako jen u člověka jsou možné dialogické vztahy typu Já — Ty. A jedině takové vztahy odpovídají důstojnosti člověka.

Filozofie dialogu, vytvořená Martinem Buberem, velmi ovlivnila rozvoj současné pedagogiky i lékařské psychoterapie.

Ve stati „Vina a pocit viny“ (v jednom z mála pojednání přeložených do češtiny, sborník „Bolest a naděje“, Vyšehrad 1971 – pozn. red.), autor uvažuje o duálnosti lidské přirozenosti. Člověk je bytost schopná nejen viny, ale i spasení. Cesta od viny

ke spáse vede podle Bubera přes uvědomění vlastní viny a upřímný úmysl zahladit ji. Tento proces může probíhat na různých úrovních. Na jedné z nich se uskutečňuje zúčtování a vyznání viny vůči společnosti, na vyšší úrovni vůči vlastnímu svědomí. Tato druhá úroveň je více skutečná než první. A nakonec – vyznání viny vůči Bohu. V tomto procesu hrají roli jen naše úmysly, upřímná lítost a ochota činit pokání konáním dobra. Jen člověk, který upřímně vyznává svou vinu vůči Bohu, může být spasen. Toto zásadní přesvědčení Martina Bubera je povzbuzující poselství rozervanému a rozrušenému člověku naší doby.

Roku 1933 opustil Buber Německo a přestěhoval se do Rakouska. Odtud potom r. 1938 emigroval do Palestiny. Tam se stal profesorem Hebrejské univerzity v Jeruzalémě. Po mnoho let tam vyučoval a psal filozofické práce.

Buber byl vždy vřelým přívržencem židovsko–arabského smíru, což často vyjadřoval veřejně. Narážel tím na ostrou kritiku ze strany izraelských vládních kruhů.

Buber, věrný svému přesvědčení, se nebál osamocení, když se vyslovil proti trestu smrti v procesu hitlerovského válečného zločince Eichmanna. Byl toho názoru, že takový trest nic nenapraví a nic neukončí.

Martin Buber zemřel ve věku 87 let, obdivován a ctěn všemi, k nimž dosáhly jeho myšlenky. Zůstavil nám vědu o tom, jak důstojně žít.

Wiktor Saczkowski (1979)

REDAKCE SE PŘIZNÁVÁ k pocitům malomyslnosti při sestavování tohoto čísla. Na jedné straně ví o živém zájmu mnoha kněží i nekněží o otázky na pomezí psychologie a náboženského života. Na druhé straně chápe, že některé statě svým podáním neuspokojí např. přetížené pastorační praktiky. Co dělat? Aby tematiku zpracovali domácí autoři přístupněji a současně na úrovni, to zatím nebylo možné. A ostudný způsob levného „zpracování“, např. tlumočit kněžím moderní medicínu nevěrohodným jazykem felčarů, ten způsob potírat patří k předním úkolům Textů. Neúcta k vědecké pravdě se nemůže nevymstít škodou na Boží pravdě.

Vybrali jsme tedy statě odborných autorů, které aspoň v ukázkách rozevírají před čtenářem pole bádání i aplikace. Není to celistvé poučení, ale vždyť i povšechná orientace, „vím, co nevím“, má svůj dokonce základní význam. Vykládat odborné termíny je mimo danou možnost; něco objasňuje Lexikon, něco samy články. Jinak je dobře vzít na vědomí doporučenou literaturu, konkrétně: proč by si čtenář pro dobu studia Textů nevypůjčil z veřejné knihovny Malou encyklopedii současné psychologie nebo aspoň Výlety pod vlastní kůži?

Ještě něco si ujasněme. Teologické texty se snaží suplovat řadu časopisů, které bychom pro čtenáře s různými nároky a potřebami měli mít. Musejí tedy respektovat tyto různé čtenářské vrstvy (nemohou ovšem při svém odborném poslání sloužit lidovým čtenářům). Celý jejich obsah proto nemůže oslovit všechny stejně. Přesto je naléhavě třeba nešetřit se a zvedat laťku svých kulturních nároků raději výše.

V duchovním zápase je málo proti frázi postavit jinou frázi a proti propagandě vzrušení. Druhé vatikánium nám jasně ukládá poctivé hledání a přijímání veškeré pravdy. Je svízel s časem a energií, ale – i když je údržba kostelů nutná a účelná, ještě mnohem více jde o budování duchovního chrámu v nastupující generaci. Právě její vděčný zájem nás velmi povzbuzuje.

Nakonec ještě doporučení: přečtěte si znovu pozorně článek Umění číst periodikum v Textech č. 1. Obsahuje víc, než napovídá titulek a má zásadní význam pro naše bratrské a plodné setkávání na těchto stránkách (dokud bude vůbec možné).

Lidé, kteří trpí tím, že instituce neposkytují veřejný život, přišli na prostředek: je třeba uvolnit instituce nebo je rozpustit, nebo je rozbít samými city, je třeba je obnovit ze samých citů tím, že do nich zavedeme „svobodu citu“. Pojí-li např. zautomatizovaný stát k sobě navzájem občany, kteří jsou si bytostně cizí, aniž by založil společenství, nebo přispěl k jeho vzniku, měl by být vystřídán společenstvím lásky. A toto společenství povstane tehdy, budou-li se lidé k sobě přibližovat ze svobodného, překypujícího citu a budou-li chtít spolu žít. Ale tak tomu není: pravé společenství lásky nepovstává proto, že lidé k sobě navzájem chovají city (i když ovšem jeho vznik není možný ani bez toho), nýbrž díky tomuto dvojímu: díky tomu, že všichni mají živoucí vztah k živoucímu Středu, a díky tomu, že mají živoucí vztah k sobě navzájem. To druhé vyvěrá z toho prvního, ale není dáno pouze jím. Živoucí vzájemný vztah zahrnuje city, ale nemá v nich svůj původ. Společenství se buduje na základě živoucího vzájemného vztahu, ale stavitelem je živoucí, působící Střed.

Ani instituce takzvaného osobního života nelze obrodit svobodným citem (i když ne ovšem bez něho). Tak například manželství se nikdy neobrodí ničím jiným než tím, z čeho pravé manželství vždycky povstává: tím, že si dva lidé vzájemně zjevují „Ty“. Z toho buduje „Ty“, které není žádným z obou já, jejich manželství. To je metafyzický a metapsychický fakt lásky, jež city lásky pouze doprovázejí. Ten, kdo chce obrodit manželství z jiného zdroje, se v podstatě neliší od toho, kdo je chce zrušit: oba vlastně říkají, že už neznají onen podstatný fakt. A vskutku: kdybychom odečetli od veškeré erotiky naší doby, o níž se tolik hovoří, všechno, co se vztahuje k já, tedy každý poměr, v němž jeden není vůbec přítomný, v němž jeden si druhého vůbec nepřítomňuje, nýbrž užívá ho jako prostředku vlastního potěšení, – co by pak zbylo?

Pravý veřejný a pravý osobní život jsou dvě podoby sepětí. Aby se uskutečňovaly a trvaly, k tomu je třeba citů – měnícího se obsahu – a institucí – stálé formy –; ale ani obojí dohromady netvoří ještě lidský život: ten tvoří to třetí, centrální přítomnost „Ty“, nebo spíše, abych to vyjádřil správněji, centrální „Ty“, které bylo přijato v živé přítomnosti.

Martin Buber, Já a ty (česky Praha 1969)